

613
Ф-31

ФАН ҲАҚИДА СУҲБАТ ЛАР

С. ФАХРИДДИНОВ

УМР
ЗАВОЛИ

613.6165/5.

№ 17

Фан
ҳақида
суҳбат
лар

С. ФАХРИДДИНОВ,
медицина фанлари доктори

613.
Ф-31

УМР
ЗАВОЛИ

бр. 6165/5.

БИБЛИОТЕКА

Сам. СХИ

Фр. Самарқанд

ТОШКЕНТ
«ЎЗБЕКИСТОН»
1979

Ичкиликбозликдан ҳали ҳеч ким наф қурмаган, фойдасини сезмаган. Бу аниқ. Зотан спиртли ичимлик инсоният ҳаёти-фаолияти учун кони зарар эканлигига ҳамма шоҳид. Ичкилик оқибати киши мартабасини пасайтиради, обрусини тўқади, соғлигига путур етказди. Оиладан бездиради: ниҳоят жаҳаннам ёқасига судраб элтади. Ана шу инсон ҳаётининг офатига, яъни ичкиликбозликка қарши умумхалқ кураши барчанинг хайрли бурчдир.

Совет халқининг соғлиги ва фаровонлиги йўлида ғам-хўрлик қилиб келаётган Коммунистик партия ва Совет ҳукуматимиз умр заволи бўлмиш алкоголизмнинг олдини олиш, унинг асли манбаини бутунлай тугатиш тадбирларини кўрмоқда, ўтмиш сарқити сифатида аҳоли орасида ҳозиргача илашиб юрган мастбозликка қарши кураш чораларини изчиллик билан амалга ошириб келмоқда. Китобча муаллифи республикамизда алкоголизмнинг уруғини қуритиш йўлида олиб борилаётган амалий тадбирлар ҳақида мулоҳаза юритган ва ичкилик балосидан қутулиш борасида ўринли таклифлар тавсия этган.

Брошюра кенг китобхонлар учун мўлжалланган.

ББК 56.1

617.9

Сайфиддин ФАХРИДДИНОВ
АЛКОГОЛЬ ГУВИТ ЗДОРОВЬЕ

Редактор М. Жўраев
Техредактор В. Демченко
Корректор М. Саидбоева

На узбекском языке

Издательство «Узбекистан» —
1979, 3-700129, Ташкент, Навоий, 30.

Теришга берилди 23.01.1979 й.
Босишга руҳсат этилди 14/V-
1979 й. Р-14255. Формати
84 × 108¹/₃₂. № 2 босма қозғизга
юқори босмада босилди «Литературная»
гарнитурда. Шартли босма листи 0,84. Нашр
листи 0,79. Тиражи 6916. Шартнома
20—79. «Узбекистон» нашриёти,
Тошкент, 3-700129, Навоий кўчаси, 30. Заказ
№ 146. Баҳоси 4 т.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босма-хонаси. Тошкент, ГСП, «Правда Востока», 26.

50000 202
Ф М 351 [04] 79 269—79

© «ЎЗБЕКИСТОН» нашриёти, 1979 й.

Ичкиликбозлик — кишилик жамиятининг капитализм босқичида оғир турмуш заминида вужудга келган ижтимоий офатдир.

Маълумки, спиртли ичимликларни оз-оздан систематик равишда ичиш натижасида ичкиликбозлик ва алкоголизм келиб чиқади. Шунинг учун ичкиликбозлик тарқалмаслигининг олдини олиш ва унга қарши кураш барчанинг бурчидир.

ИНСОНПАРВАРЛИК ТАДБИРЛАРИ

СССР ҳукумати ичкиликбозлик ва алкоголизмга қарши курашни ҳамisha кучайтириш юзасидан систематик равишда тадбирлар кўриб, уни амалга ошириб келмоқда.

СССР Министрлар Совети ичкиликбозликка қарши кураш бўйича махсус қарор қабул қилди. Бу қарорда корхоналарда ва граждaнлар истиқомат қиладиган жойларда ичкиликбозлик ва алкоголизмга қарши курашда маъмурий органларни ва жамоат ташкилотларини ҳамда (бириччи навбатда) милиция, ўртоқлик судлари, жамоат тартибини сақловчи кўнгилли халқ дружиналарининг, шунингдек халқ депутатлари маҳаллий Советлари ижроия комитетлари ҳузурида тузилган ичкиликбозликка қарши кураш комиссияларининг фаолиятини кучайтириш каби амалий вазифалар белгиланди.

Қарорда ичкиликбозликка қарши кураш юзасидан хўжалик раҳбарларига ва бошқаларга берилган ҳуқуқлардан фойдаланиш ҳамда уларнинг зиммасига юклатилган вазифаларнинг бажарилиши учун талабчанликни ошириш, барча коллективларда спиртли ичимликларни

сунистеъмол қилиш фактларига ва ичкиликбозликка нисбатан мурасасизлик вазиятини вужудга келтиришга эришиш кераклиги: уз тобелигидаги (бўйсунувчи) ходимлар билан иш вақтида спиртли ичимликлар истеъмол қилувчи бригада бошлиқлари, мастерлар, участка, цех, смена бошлиқлари ва бошқа хўжалик раҳбарлари қаттиқ жавобгарликка тортилиши лозимлиги; ичкиликбозлик туфайли меҳнат ва ишлаб чиқариш интизомини, жамоат тартибини ва социалистик турмуш қондаларини бузган шахсларга нисбатан қонуида белгиланган чоралар янада самарали қўлланилиши зарурлиги; мазкур шахсларни мукофотлардан, дам олиш уйлари ва санаторийларга имтиёзли путёвкалардан маҳрум қилиш, уларнинг уй-жой навбатини кечиктириш каби чоралар кўрилиши шартлиги; врачларнинг алкоғолли ичимликлар истеъмол қилиш ман этилганлиги тўғрисидаги кўрсатмасини бузган шахсларни даволаш-соғломлаштириш муассасаларидан чиқариш муддатлари тўғрисида белгиланган талабларга қаттиқ риоя қилиниши кераклиги; спиртли ичимликлар сотиш қондаларини бузиш ҳолларига қарши кураш кучайтирилиши муҳимлиги таъкидланган.

СССР Соғлиқни сақлаш министрлигига алкоғолизм проблемаларига доир илмий тадқиқотларни кучайтириш, Медицина саноати министрлигига эса зарур дори-дармон ва препаратларни кўплаб ишлаб чиқариш топширилди.

СССР Ички ишлар министрлигига кўчаларда ва бошқа жамоат жойларида маст ҳолда юрган шахсларга нисбатан белгиланган таъсир чораларини ҳеч сўзсиз қўлланиш ва самогон тайёрлашга қарши амалий чоралар кўриш вазифаси юклатилди.

Бу чора-тадбирларнинг бари инсон сиҳат-саломатлигини сақлаш, коммунизмнинг муносиб қурувчисини — ҳар томонлама гармоник ривож топган янги кишини, баркамол инсонни вужудга келтиришга қаратилгандир.

* * *

Маълумки, алкоғолли ичимликлар киши соғлиғига зиён келтиради, уни ҳар томонлама сафдан чиқаради.

Алкоғол тўқималарга сувга нисбатан яхшироқ шимилади. Ичилган алкоғолнинг 90 процентга яқини меъда шиллиқ пардаси, қолган қисми эса ичак ворсинкалари орқали қонга шимилади. Алкоғолнинг организмга шимилиш тезлиги унинг миқдори ва сифатига ҳамда орга-

инимнинг ҳолати ва хусусиятларига боғлиқ. Кузатувларда бир марта ичилган алкоғолининг қондаги энг юқори концентрацияси 30 минутдан 5 соатгача сақланиб туриши қайд қилинган. Шунинг учун ҳам алкоғолининг таъсири ҳар бир организмда ўзига хос ҳолда кечади.

Алкоғол бош мия тўқималари томонидан энг кўп миқдорда сўрилади. Олимларнинг аниқлашича, бир марта ичилган алкоғол 15 суткада организмдан чиқиб кетади ёки оксидланади. 40 градусли ароқнинг ярим литри организмдан йўқолиши учун 20—30 соат вақт керак бўлади. Демак, алкоғол организмда оксидланади ёки зарарсизланади. Бундай жараён асосан жигарда бўлади.

Ичилган алкоғол аввало организмнинг нерв системасига таъсир этади. Чунки инсоннинг мия ҳужайралари ёғсимон модда — липондга бой бўлиб, спирт кўпроқ шу ерларда тўпланади. Алкоғол мия пўстлоғига ва бош мия олий нерв фаолиятига энг кўп таъсир этгани учун кишининг руҳий ҳолати тезда ўзгаради. Олий нерв фаолиятининг қўзғалиш ва тормозланиш каби асосий вазифалари орасидаги боғланиш бузилади. Натижада баъзилар серҳаракат (унумсиз ва кераксиз ҳаракатлар), вайсақи бўлса, баъзилар камҳаракат, камгап, мудроқ босадиган, фойдали ишга яроқсиз бўлиб қоладилар. Қилмишларига тўғри баҳо бера олмайдилар. Бу эса оғир оқибатларга олиб келади. Олимлар берган маълумотларга кўра, ичилган озгина алкоғол ҳам киши ақлий меҳнатини 12—14 процент ва баъзи ҳолларда ҳатто 25 процентгача камайтириб юборар экан.

Америка Қўшма Штатларида дам олиш ва байрамлардан кейинги кунларда ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар кўпайиши аниқланган. Масалан, дам олиш кuni ичкилик ичишга одатланганларда меҳнат қобилияти душанба кuni 10—13 процент, байрамдан кейинги кунда эса нормадаги бажариладиган иш 25—30 процент пасайган.

Ичкиликка ружу қилган киши обрў-эътиборини йўқотиш, ўзига ва жамиятга кўп зарар келтиришдан ташқари, турли касалликларга дучор бўлиб, организмнинг емирилишига сабабчи бўлади.

Сурункасига ва узоқ муддат алкоғол ичиб юрган кишилар кўпинча юрак-томир касалликларига дучор бўладилар. Уларда юрак уриш мароми бузилади — юрак тез-тез қисқарадиган бўлиб қолади. Кўкракда, юрак устида оғриқ пайдо бўлади, улар ўзини ноҳуш сезадилар. Олдинига юракда бўлган функционал ўзгариш кейинча-

лик чуқур органик ўзгаришларга айланади. Юрак томирларида ўзгаришлар пайдо бўлади. Юрак мушакларининг озиқланиши бузилади. Натижада бу юрак инфарктига олиб келади ва кўпинча кишининг ҳаёти фожиага тугайди.

Клиник врачларнинг кузатишларига қараганда, бош мия қон-томирларининг склерози, гипертония касаллиги ичкиликбозларда кўпроқ учрайди.

Шунингдек, ичкиликка ружу қилган кишиларнинг бошқа (жигар, ўпка, буйрак каби) органларида турли касалликлар пайдо бўлади ва натижада шу органларнинг фаолияти бузила бошлайди. Бора-бора уларда чуқур ўзгаришлар юз беради. Оқибатда бу органларнинг функцияси батамом издан чиқади.

Алкогол туфайли киши юқумли касалликларга кўпроқ дучор бўлади. Чунки унинг организми касалликларга қарши курашиш қобилиятини анча йўқотиб қўйган бўлади. Шунинг учун ҳам ичкиликбозларда касаллик бошқаларга қараганда оғирроқ кечади.

Алкоголли ичимликлар айниқса жигарни қаттиқ ичкастлайди. Шу муносабат билан жигарнинг киши организмидagi роли, жигар касалликлари ва алкогольизмининг жигарга таъсирини батафсил кўриб чиқиш жон.

Маълумки, инсон яшашини учун озиқ-овқат истеъмол қилиши керак, чунки организм томонидан сарфланган энергияни қонлаш энг зарурий шарт-шароитлардан ҳисобланади. Бу эса ташқи муҳитдан олинган асосий озиқ-овқат моддаларининг организм томонидан қабул қилиниши, қайта ишланиши ва ўзлаштирилиши (ассимиляция) ҳисобига бўлади.

Озиқ моддалар меъда-ичак системасига тушган, овқат ҳазм қилишда иштирок этадиган меъда-ичак шираси ёрдамида ичак ворсинкалари орқали қонга сўрилиши учун тайёр бўлади. Фойдаланилмай қолган моддаларни ҳамда модда алмашиниш туфайли ҳосил бўлган пировард чиқиндиларни ташқи муҳитга чиқариб ташлашда ичак асосий роль ўйнайди. Шунинг айтиб ўтиш керакки, ичак ҳамда организмнинг ички муҳити ўртасида, яъни қон системаси ва лимфа системаси ўртасида жигар туради. Жигар организмдаги энг катта безлардан ҳисобланиб, у жуда кўп турли-туман вазифаларни бажаради. Унда асосий биохимик жараёнлар бажарилиб, организм ички муҳитининг доимийлиги сақлаб турилади. Жигарни организмдаги энг катта «биохимик лаборатория» деб қараш жуда ўринли. Жигарда қон айланиш системасининг

Ўзида хослиги унинг организмдаги ролини янада юқори кўтаради. Қон жигарга «дарвоза венаси» деб аталувчи томир ва «жигар артерияси» орқали қўйилади. Дарвоза вена системаси овқат ҳазм қилиш органларидан йиғилган, ўзида турли озиқ моддалар тутган қонни жигарга қўяди ва бу қон жигарда қайта ишланади. Жигар артерияси эса жигар ҳужайраларини кислород ва бошқа керакли озиқ моддалар билан таъминлаб, унинг нормал фаолиятини сақлаб туради. Иккала система жигарда жуда катта (400 квадрат метр) сатҳга эга бўлган капилляр тармоқни ҳосил қилади ва бир кеча-кундузда жигардан 2000 литр қон айланишини таъминлайди. Бундан 80 процент қон дарвоза венаси орқали, 20 проценти эса жигар артерияси орқали ўтиб, жигар ҳужайраларини таъминлаб туради. Бир неча минг жигар ҳужайралари йиғилиб (0.5 куб миллиметр ҳажмга эга бўлган) жигар бўлакчаларини ташкил қилади. Бундай бўлакчалар жигарда бир қанча миллион донадир.

Жигар карбонсув алмашишида катта роль ўйнаб, гликогеннинг синтез қилиниши ва парчаланishiнинг тартибга солиниб туриши ҳисобига қонда глюкоза миқдорини донмо бир меъёрда сақлаб туради. Жигар ёр алмашишининг ҳамма босқичида қатнашади. Бунинг учун у ўзидан ўт ишлаб чиқаради. Шунингдек, жигарда организм учун «қурилиш материали» бўлган оқсил ва унинг турли хил фракциялари синтез қилинади. Бундай оқсиллар организм учун зарур ҳисобланган бир неча хил аминокислоталарнинг ҳар хил шаклдаги комбинацияларидан ташкил топади.

Организм учун энг керакли ҳисобланган протромбин ва фибриноген, проконвертин ва проакселерин каби оқсиллар фақат жигардагина синтез қилинади. Бу оқсиллар қоннинг қуюлиш ёки суюлиш жараёнида жуда катта роль ўйнайди.

Оқсиллар ҳам жигарда синтез қилинади ва парчала-нади. Альбумин деб аталадиган оқсилларнинг ҳаммаси, бета-глобулинларнинг 50 проценти, альфа-глобулинлар-нинг 75—90 проценти жигар ҳужайраларида синтез қи-линади. Жигарнинг оқсилларни синтез қилиш қуввати анча юқори. Масалан, соғлом жигар бир кеча-кундузда 13—18 грамм альбумин синтез қила олади. Оқсиллар-нинг гамма-глобулин деган фракцияси эса ретикулоэн-дотелиал система ҳужайраларида синтез қилинади. Жигарнинг турли касалликларида: гепатит (жигар ҳу-жайраларининг яллиғланиши), цирроз (ҳужайралараро

қўшувчи тўқималарнинг кўпайиб кетиши натижасида жигарнинг кичрайиб, қотиб қолиши), жигар раки ва бошқаларда юқорида қайд қилинган оқсилларнинг ўзаро миқдорий мутаносиблиги ва сифати ҳамда қон ивиш жараёни бузилади. Жигар касаллигининг оғир-енгиллик даражаси эса жигар ҳужайраларининг қанча қисми касалланганига боғлиқ. Бу ҳол клиник-биохимик методлар ёрдамида аниқланади.

Организмда турли хил пигментларнинг синтез қилиниши ва парчаланишида жигарнинг роли катта. Айниқса, у таркибида темир моддаси тутувчи пигментлардан гемоглобин, миоглобин, цитохром ва бошқалар алмашинувида хизмат қилади. Гемоглобин ретикулоэндотелиал системасида, хусусан жигардаги купфер ҳужайраларида ҳамда бошқа органларнинг қўшувчи тўқимасидаги гистиоцитларда парчаланadi. Организмда пигмент алмашинувининг бузилиши анча оғир оқибатларга олиб келади.

Жигарнинг организмдаги яна энг асосий вазифаларидан бири, организм учун ёт бўлган турли хил (заҳарли) моддаларни зарарсизлантиришдир. Зарарсизлантириш жараёни ҳар хил бўлиб, ўша моддаларни оксидланиш, қайтарилиш, метил, ацетил ёки бошқа бирор группа ионлари ёхуд моддалари билан бириктириб ҳосилалар пайдо қилиш орқали кечади ва натижада биргаликдаги (комплекс) моддалар ҳосил қилинади, улар эса организм учун индефферент ҳисобланади ва асосан буйраклар орқали чиқариб ташланади.

Жигар бажарадиган яна қатор вазифалар борки, ҳозир уларни бирма-бир санаб ўтишнинг ҳожати йўқ. Жигар фаолиятининг бирор томони издан чиқиши баъзан организм учун жуда хавфли ҳисобланади. Шу ўринда жигарнинг алкогольдан таъсирланиши ва организмда алкоголь алмашинуви ҳақида тўхталиб ўтиш даркор.

Ичкиликка ружу қилган, ҳатто оз-оздан бўлса-да муттасил ичиб юрган кўпчилик кишиларда ва деярли ҳамма ичкиликбозларда ички органлар касаллиги учраши муқаррар.

Алкогол бирор органни ёки бир йўла бир неча органи касалга мубтало қилади. Олимлардан Ю. К. Елецкий ва Ф. Д. Любимовалар ҳайвонларда олиб борган тажрибаларда ҳатто озгина миқдорда берилган алкоголь оқ каламушлар организмда анчагина ўзгаришлар келтириб чиқаргани маълум бўлди, айниқса, уларнинг жигарида — жигар ҳужайраларида кўпгина биохимик ўз-

гаришларни вужудга келтирди, жигарнинг асосий фаолияти бирмунча бузилди. Олдинга оқ қаламуш жигари ҳужайраларида ёғ бўлақчалари нормал кўпайиб кетди. Ҳужайраларнинг шакли паталогик кўринишга ўтиб организм фаолияти учун энг зарур моддалардан ҳисобланган гликоген йўқола бошлади. Жигардаги бундай ўзгаришлар сутканинг охирига бориб юқори нуқтасига етди ва иккинчи ҳафтанинг охирига борибгина йўқола борди. Бу бир жонивор организмдаги ўзгаришдир. Инсон организмда айниқса муттасил ичадиган кишилар организмда ўзгаришлар янада даҳшатлироқ ўтади.

Систематик равишда спиртли ичимлик ичиш натижасида жигар фаолияти тезда ишдан чиқади. Унинг қанд алмашинувидаги вазифаси, холестерин ишлаб чиқариш, пигмент алмашинуви ҳамда заҳарли моддаларни заҳарсизлантириш ва бошқа бир қанча фаолияти бузиладики, бундай ҳолда организмнинг ишдан чиқиши ҳеч гап бўлмай қолади.

Дастлаб бир-икки марта ичишда ҳеч нарса ўзгармагандек бўлиб кўринади, чунки организм ҳамда жигар соғлом ва бақувват бўлгани туфайли асоратсиз ўтиб кетиши мумкин. Бу функционал ўзгариш дейилади. Аммо ичкиликка ружу қила бошланса, албатта, организмда чуқур ўзгариш бўлади ва киши жигари ҳамда мияси бедаво дардга учрайди.

Сурункасига алкоғолдан заҳарланиш жигар яллиғланишини келтириб чиқаради, ўткир ёки сурункали гепатит билан касалланишга сабаб бўлади. Беморларнинг юз-кўзи шиша бошлайди, баъзан оёқда шиш пайдо бўлади, жигар оғрий бошлайди, шишиб катталашади, кўз сарғаяди, кўнгил айнайди, киши қуса бошлайди, иштаҳаси бўғилади.

Касалликнинг бундай давом этиши натижасида жигар ишдан чиқа бошлайди — жигар циррози келиб чиқади. Икки-уч йил ўтгач, жигарнинг ишдан чиқиши натижасида киши ўлади. Жигар циррозининг келиб чиқишига асосан алкоғол сабабчи экани илмий текширишларида тўла-тўқис исботланди. Жигар ҳужайраларидаги мавжуд алкоғолдегидрогеназа ферменти туфайли алкоғолнинг организмдаги 90—95 проценти оксидланиш жараёни ҳисобига ацеталдегидга парчаланadi. Алкоғол таъсирида кучсизланган организм тезда вирусли гепатит (сарик) касалига дучор бўлади. Бу касаллик оғир

кечади, кўпинча жигар циррози касаллиги келиб чиқиши натижасида кишини ўлимга олиб келади.

Баъзи кишилар одам юқумли касалликларга дучор бўлганида алкоголь «микробларни ўлдирар эмиш», бундай ҳолатларда спиртли ичимликларни даво сифатида истеъмол қилиш «фойдали эмиш», деган гаплар билан ичкилик ичмини қувватламоқчи бўладилар. Бундай фикрлар мутлақо нотўғри бўлибгина қолмай, оғир оқибатларга ҳам олиб келади. Чунки киши мастлигида унинг қонидаги алкоголь 0,6—0,7 процентнигина ташкил қилади. Бундай концентрация микроорганизмларга қарши курашга бардош беролмайди. Ваҳоланки, ташқи муҳитда баъзи микроорганизмлардан холи бўлиш учун, масалан, укол қилиниши керак бўлган шприци, жарроҳнинг операция қилишда ишлатадиган асбоблари ҳамда қўлини ва бошқаларни дезинфекция қилиш учун фақат 70 градусли этил спирти тавсия қилинади (0,7 процентли билан 70 процентли концентрацияни солиштириб кўринг-а! 100 барабар фарқ бор).

Бундай маълумотлар алкогольни юқумли касалга дучор бўлган беморлар учун фойдали дейишнинг бутуллаш потўғри эканини кўрсатувчи аниқ далиллардир. Яна бир мисол. Олимлар шундай тажриба ўтказишган. Тажриба учун икки группа ҳайвонлар олиб, бир группасига кунига оз-оздан вино спиртидан ичиришган ва иккала группа ҳайвонларни сил бактерияси билан сунъий усулда касалантиришган. Бунда вино спирти билан заҳарланган ҳайвонлар 45 кун ичида ўлган, заҳарланмаган ҳайвонлар эса 120 кун (деярли 3 барабар ортиқ вақт) яшаган. Шунинг айтиб ўтиш керакки, юқумли касаллик билан оғриган бемор «даво» сифатида спиртли ичимлик ичар экан, у ўзини бироз яхши сезгандек ҳис этади, яъни баъзи оғриқлардан холи бўлади, чунки алкоголь наркоз қилувчи модда бўлгани учун беморнинг оғриқни сезиши камаяди ва натижада беморда спиртли ичимликнинг «фойдали» экани ҳақида нотўғри фикр пайдо бўлади.

Аслини олганда спиртли ичимликлар киши организмнинг микробларга қарши курашувчи қобилятини анча пасайтириб юборади ва натижада касаллик бундай беморларда оғир кечади, унинг ўткир шакли эса сурункали касалга айланиб кетиши мумкин.

Жигарнинг жароҳатланиши билан кечадиган касалликларда, айниқса, юқумли вирусли жигар (вирусли гепатит) касаллигида спиртли ичимликлар оғир оқибатларга олиб келади. Ёмон асоратлар қолдиради. Ички-

ликка ружу қилиб сурункасига ичиб юрувчиларда жигар циррози, ҳатто жигар ракиннинг келиб чиқишига сабаб бўлади.

Шунингдек бир қатор юқумли касалликлар (меъданичак касалликлари ва бошқалар) борки, ҳаммаси ҳам алкоғолли ичимликлар таъсирида ўзгача тус олади, оғир кечадн, ўткир шакли сурункали касалликка айланади.

«САМОГОН» ИШЛАШ — ЖИНОЯТ

КПСС Марказий Комитети билан СССР Министрлар Советининг алкоғолизмга қарши кураш тўғрисидаги қарорлари ва шу қарорларнинг амалга оширилиши ҳамда яна қўшимча тадбирлар қўлланиш ҳақидаги кейинги қарорларида «самогон» ишлаш билан шуғулланувчиларга қарши қаттиқ чоралар кўриш зарурлиги алоҳида қайд қилинади. Бу қарорнинг нақадар адолатли, инсон саломатлиги учун бениҳоя катта ғамхўрликдан иборат эканини қўйидагилардан билиш мумкин.

Шуни айтиб ўтиш керакки, этил (вино) спирти, ароқ ва унинг турлари, коньяк, шампан виноси ва виноларнинг бошқа турлари, шунингдек ром, пиво, самогонлар алкоғолли ичимликларга кирадн. Улар бир-биридан ўз таркибий қисмига кўра, физик-кимёвий хоссалари билан фарқланади.

Алкоғолли ичимликларни тайёрлаш жараёнида бир қанча заҳарли моддалар ҳосил бўлади. Улар турли кимёвий бирикмалардаш ташкил топгани учун уларни «сивуш мойлари» деб аташ одат бўлган. Булар айниқса самогонда кўп бўлади. Сивуш мойлари алкоғол (вино спирти)га нисбатан 19 барабар кучлироқ заҳарли ҳисобланади. Самогон таркибидаги фурфурол эса 33 барабар заҳарлидир. Самогондаги пиридин моддаси ҳам ниҳоятда заҳарли бўлгани учун, ундан озгинасини тери остига юборилса бас, организми бушаштиради ва ўлдиради.

Самогон таркибида яна бир қанча заҳарли моддалар, жумладан, ацетальдегид, триметиламин, олтингугурт, хлоридлар, турли хил органик ҳамда азот ачитқилари ва бошқа моддалар, шунингдек кимёвий элементларнинг заҳарли бирикмалари мавжуд.

Аёнки, органик кислоталар — ачитқилар ёрдамида, самогон тайёрлаш жараёнида, идиш деворларида металлларнинг эришидан оғир металллар (темир, қўроғшин, мис ва бошқалар)нинг тузлари ҳосил бўлади. Булар

эса организм учун жуда заҳарли ҳисобланиб, бундай ичимликни озгина миқдорда ичган киши ҳам қаттиқ заҳарланади. Чунки организм бундай заҳарли моддалардан жуда таъсирланувчан бўлади.

Алкогол ва алкогольли ичимликлар хлороформ ва эфир каби ҳамма ҳужайраларга заҳарли таъсир кўрсатади, уларнинг ҳаёт фаолиятини барвақт издан чиқаради.

Этил спирти ҳужайра ва тўқималарни сувсизлантириб, ёғларни эритиб, оқсилларни ивтигани учун тўқималар зичлашиб қолади. Натижада унинг буруштирувчи таъсири юзага чиқади. Шунинг учун ҳам сурункасига ичиб юрувчи, ичкиликка муккасидан кетган кишиларнинг териси қорамтир тус олади, эти қотиб кетади.

Соф спирт ҳужайра протоплазмасига таъсир этиб, уни фалажлайди ва ўлдиради. Спирт айниқса нерв ҳужайраларига тез сингади, чунки нерв ҳужайраларида ёғсимон моддалар кўп бўлади. Шунга кўра алкоголь нерв ҳужайралари функцияларини бузади. Спиртли ичимлик ичган кишининг психик сфераси ҳам тезда ишдан чиқади.

Спиртнинг яна бир хусусияти, сувда ёмон эрийдиган заҳарли моддаларни ўзида яхши эритади ва бу моддаларнинг меъда-ичак системасидан сўрилиб, организмнинг заҳарланишини тезлаштиради. Шунинг учун алкогольли ичимликларда ўткир заҳарли моддалар аралашмаси, айниқса, самогонда организм учун ўта хавфли моддалар бўлишини доимо эсда туттиш керак.

ИЧКИЛИКНИНГ НОХУШ ОҚИБАТЛАРИ

Фан-техника тараққий этган асримизда ишлаб чиқаришда турли хил автоматик-техникавий воситалардан фойдаланилибгина қолмай, балки ишлаб чиқаришни узоқ масофадан туриб, кибернетик усул билан бошқариш ҳам ривож топмоқда. Бинобарин, ишчи-хизматчи қайси босқичда иш бажармасин, унинг ақли расо, ўзи ҳушёр бўлиши керак. Акс ҳолда ишлаб чиқарилаётган маҳсулот миқдори камайиб, сифати кескин пасайиб кетиши турган гап.

Замонавий техника ва бошқариш усули бушангликни ёқтирмайди. Ишлаб чиқариш жараёнида меҳнат ва технология интизоми озгина бўлсин бузилиши ишлаб чиқариш системасидаги иш жараёнини, иш тартибини, ритмини бузиши ва мураккаб бошқариш системасида

жуда катта зиён келтириши мумкин. Баъзан эса пул билан ҳисоблаш қийин бўлган талафот келтириб, инсон саломатлигига зарар бўлиши мумкин. Бундай ҳодисалар спиртли ичимликларни ўринсиз, кўплаб, сурункасига ичиш натижасида юз беради. Мана, мисолларга муурожаат қилайлик.

Гражданин Т. заводнинг ремонт-механика цехида термист бўлиб ишлар эди. У ойлик қўлга теккач, шериклари билан ичиб маст бўлди ва эртасига ишга бормади. Унга прогул ёзилди. Шериги эса цехдаги шу кунги пландаги ишни бажаролмади. Ишга келмаган Т.нинг ўрнига тажрибаси кам кишилардан уч киши қўйилса ҳамки, мўлжалдаги иш ҳажми бажарилмай қолди. Агар гражданин Т., шунингдек, ичкиликка ружу қилган бошқа ишчилар ичиб маст бўлиб, прогул қилишаверса, оқибат-натижада заводнинг план топшириғи бажарилмай барбод бўлиши муқаррар.

Фабрикалардан бирида жуда яхши мутахассис ҳисобланган М. исмли киши кечқурун иштаҳа очиш учун оз-оздан ичишга ўрганиб қолди. Кўп ўтмай у хизмат вақтида ҳам даставвал бошқаларга билдирмай, кейинчалик эса ошкор равишда «қиттак-қиттак отиш»га одатланди. Тушки овқат ичимликсиз ўтмайдиган бўлиб қолди. Унинг бу қилигидан хабардор бўлган баъзи шериклари эса уни бу йўлдан қайтариш ўрнига ўзлари ҳам унга қўшилиб турдилар. М. нинг бундай ҳолга тушиб қолганидан фабрика бошлиқлари беҳабар эдилар. Бу эса унга ва унинг оила аъзоларига жуда қимматга тушди. Кунларнинг бирида у, одатдагидек, тушликда «иштаҳа очиб», иш бошлади; бироқ у электромотор билан юрадиган агрегатни бошқара туриб озгина хатоликка йўл қўйди. Шу ондаёқ фожиа юз берди: агрегатга дуч келган аъзоси мажақланди. Унинг оиласи бошлиқсиз, бола-чақалари отасиз қолишди. Бундай нохўшликни ўз вақтида сезмай, тегишли чора кўришга улгурмаган завод маъмурияти эса доғда қолди. Начора?! Маъмурият зудлик билан унинг оиласига ёрдам қўлини чўзди. Тегишли қарорлар чиқарилди. Бундай одамгарчиликнинг нафи қанчалик экани маълум. Лекин бунинг ўрнига фабрикада нохўшликнинг олдини олиш чоралари кўрилганда олам гулистон эди-ку!

Булар кишига ичкилик келтирадиган жисмоний зарар. У кўплаб моддий зарар ҳам келтиради, шунинг учун ичкиликбозлик ижтимоий хавфли ҳодиса ҳисобланади.

Олимлар эргограф номли аппарат ёрдамида киши мушакларининг ишлаш қобилиятини текшириб кўришган. Бунинг учун бир группа кишилар мушакларининг иш қобилияти текширилади, сўнгра уларга озгина миқдорда (80 грамм) алкохол ичимлик ичирилиб, эргограф ёрдамида мускул фаолияти ёзиб олинади. Анализ озгина алкоғолли ичимлик ҳам мушакларининг иш қобилиятини 16—17 процент пасайтиришини кўрсатди.

АҚШда атайлаб ўтказилган тажрибадан маълум бўлишича, 100 километрга югуриш ўтказилганда мўлжалланган жойга бир группа алкоғол ичмайдиганлардан 92 проценти етиб келган бўлса, ичадиганларидан фақат 46 проценти етиб келган, холос.

Бош мия фаолияти билан боғлиқ бўлган ақлий меҳнатлардан бири машина механизмини бошқаришдир. Масалан, автомашинани бошқариш шулардан бири ҳисобланади.

Америка статистикаси маълумотларига қараганда, транспорт ҳодисалари натижасида келиб чиқадиган ўлимнинг ярми алкоғол ичимлик оқибат-натижаси экан. Ичимлик сабабли навқирон эркалар аёлларга нисбатан олти барабар кўп бевақт оламдан утар экан. АҚШда ичкиликбозлик туфайли содир бўладиган бахтсиз ҳодисалар, ишга чиқмаслик, ишлаш қобилиятининг пасайиб кетиши ва бошқа баҳоналар натижасида саноат корхоналаридан келадиган даромадлар анчагина камайиб кетар экан. Ичкилик ичиб машина бошқариш оқибатида келадиган зарар йилига 7—8 миллиард долларни ташкил этади.

ИЧКИЛИКБОЗЛИККА, АЛКОГОЛИЗМГА ҚАРШИ ҚАТЪИЙ ЧОРАЛАР

СССРда алкоғолизм ва ичкиликбозликка қарши кураш борасида бир қатор маъмурий чоралар амалга оширилмоқда. Спиртли ичимликларни реклама қилмаслик, уларни сотишни чеклаш, иш вақтида, жамоат жойларида ичиб маст бўлишга қарши кураш ва бошқа бир қатор тадбирлар шулар жумласидандир. Партия ва ҳукуматимиз ичкиликбозлик ва алкоғолизмга қарши курашни кучайтириш юзасидан қўшимча тадбирлар белгиламоқда. Булар ва бошқа оператив йўл-йўриқлар партия, совет, касаба союз органлари ҳамда бутун совет жамоатчилиги учун ичкиликбозлик ва алкоғолизмга

қарши курашда амалий қўлланма бўлди, улар ичкилик-бозликка қарши ўт очадилар.

Тажриба шуни кўрсатдики, ичкиликбозлик ва алко-голизмга қарши кураш бутун жамоатчилик ёрдамида олиб борилмас экан, кўнгилдагидек натижага эришиб бўлмайди. Ҳушёрхонага тушганлардан баъзиларини сўроқ қилинганда, улар ичиш сабабини шахсий байрам ёки дам олиш кунни бўлгани, кайфияти бузилганлиги, оиласи билан жанжаллашгани, касаллиги, яккалиги, бахтсизлиги, ёмон шароитда яшагани ва ҳатто об-ҳавонинг ёмонлиги каби бўлмағур ва ўринсиз баҳоналарни рўкач қиладилар. Аксарияти эса маошни ювиб ва ўртоқлари билан учрашгани учун ичганликларини айтадилар.

Ичкиликбозлиқнинг келиб чиқишига сабаб киши маданиятининг етарли эмаслиги ва маънавий талабчанлигининг бўшлигидир. Бундан ташқари, атроф-муҳитдан тўғри фойдалана билмаслик, буш вақтни бирор маданий дам олиш ва фойдали иш учун сарфлай олмаслик ҳамда турли оммавий (спорт ва бошқа), ташкилий ишларнинг яхши йўлга қўйилмаганлигидир. Оилада тарбиянинг бўшлиги эса ичкиликбозликни келтириб чиқарадиган асосий сабаблардандир. Масалан, хушёрхонада тунаганларнинг ярмидан кўпи 20 ёшга етар-етмас ичишга мойил бўлиб қолганлиги маълум бўлди. Бинобарин, ичкиликбозлик ва алкоголизмга, унинг пайдо бўлишига қарши бутун чоралар билан, тўхтовсиз ва қаттиққўллик билан кураш олиб бориш зарур. Бунинг учун бизда барча шарт-шароитлар мавжуд. Матбуот, телеви-зор, радио, санитария-оқартув, ташвиқот, тарғибот, лекция-суҳбат ва бошқа шу кабилардан кенг кўламда фойдаланиш лозим. Алкоғолнинг киши организм учун заҳарлигини илмий асосда тушунтириш, ичкиликбозликнинг наслга ва болалар тарбиясига ёмон таъсир қили-шини, умр заволи эканини, онла ва жамоатчиликка кўп офатлар келтиришини тушунтириш керак.

Ичкиликбозлик ва алкоголизмга қарши курашда маҳалла активлари, кенг жамоатчилик катта роль ўйнайди.

Спиртли ичимликларни истеъмол қилишга қарши кураш жараёнида мактабда, оилада ҳам тарбиявий ишлар олиб бориш лозим. Болаларни ижтимоий фойдали меҳнатга ўргатиш, одобли, ахлоқли қилиб тарбиялаш, спорт билан кўпроқ шўғуллантириш зарур аҳамият касб этади.

5/5919/5
89.6165/5

БИБЛИОТЕКА

Сам. СУМ

Хуллас, спиртли ичимликларнинг қайси тури бўлиши ва қанча миқдорда ичишдан қатъи назар, у организмни емира боради. Айниқса, инсон организмнинг нерв ҳужайралари сезгир бўлганлиги туфайли, биринчи навбатда уларнинг ва, шунингдек, жигар ҳужайраларининг фаолияти бузилади ҳамда издан чиқади. Натижада киши турли касалликларга дучор бўлади, ичкиликбоз кишиларда хасталик оғир кечади. Киши маънавий тубанлашади, халқ ва жамоатчилик назаридан қолади. Ичкиликка берилиш, унга ружу қилиш умрни қисқартиради. Зеро, ичкилик — умр заволидир.

Ичкиликбозликнинг олдини олиш ва ундан қутулишнинг бирдан-бир тўғри йўли спиртли (алкоголли) ичимликларнинг организм учун зарарли эканини илмий асосда тушунтириш орқали кишиларни бу офатдан қутқариб қолишдир.

4 т.

Инд. 75423

76